

СЕКЦІЯ 1
ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 338.27

Вашай Ю.В.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії
Національного університету водного господарства
та природокористування***Самедова Л.Р.***студентка
Національного університету водного господарства
та природокористування***ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА ЇЇ ВПЛИВ
НА СТАН ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ****INFORMATION SECURITY AND ITS IMPACT
ON THE STATE OF ECONOMIC SAFETY OF THE STATE****АНОТАЦІЯ**

Статтю присвячено проблемі інформаційної безпеки та її впливу на стан національної та економічної безпеки держави. Розглянуто різні погляди сучасних науковців у частині трактування даного поняття інформаційної безпеки. Здійснено узагальнення визначень із різних джерел щодо розкриття змісту даного поняття, які містяться у наукових дослідженнях і нормативно-правових документах. Проаналізувавши різні точки зору, виділено основні аспекти інформаційної безпеки. Запропоновано і систематизовано методи посилення інформаційної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека держави, інформаційна безпека, інформаційний простір, інформаційні загрози, інформаційні технології, інформація.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена проблеме информационной безопасности и ее влиянию на состояние национальной и экономической безопасности государства. Рассмотрены различные взгляды современных ученых в части трактовки данного понятия информационной безопасности. Обобщены определения из различных источников по раскрытию содержания данного понятия, содержащиеся в научных исследованиях и нормативно-правовых документах. Проанализированы различные точки зрения, выделены основные аспекты информационной безопасности. Предложены и систематизированы методы усиления информационной безопасности.

Ключевые слова: экономическая безопасность государства, информационная безопасность, информационное пространство, информационные угрозы, информационные технологии, информация.

ANNOTATION

The article deals with the problem of information security and its impact on the state of national and economic security of the state. Different views of modern scholars are considered in the part of the interpretation of this notion of information security. Done generalization of definitions from different sources to disclose the content of the concepts contained in research and regulatory documents. After analyzing different points of view, the main aspects of information security are highlighted. Methods of strengthening information security are proposed and systematized.

Keywords: economic security of the state, information security, information space, information threats, information technologies, information.

Постановка проблеми. Значення інформації у сучасних умовах складно переоцінити. Суттєвий прогрес і поширення інформаційних технологій, глобальний характер систем масової комунікації призвели до утворення глобального інформаційного простору, який змушує світову спільноту, кожну державу швидко орієнтуватися та адаптуватися у сучасному інформаційному середовищі.

Інформаційна безпека є одним із суттєвих складників національної безпеки країни, її забезпечення завдяки послідовній реалізації грамотно сформульованої національної інформаційної стратегії значною мірою сприяло б забезпеченню досягнення успіху під час вирішення завдань у політичній, соціальній, економічній та інших сферах державної діяльності. Тобто з розвитком і поширенням інформаційно-комунікаційних технологій у всі сфери життєдіяльності надзвичайної значимості набувають питання забезпечення інформаційної безпеки, визнаної в нашій країні одним із найважливіших складників національної безпеки як багаторівневої проблеми державної інформаційної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням інформаційної безпеки присвячено наукові праці вітчизняних учених, таких як: В. Богущ [1], В. Бондаренко, О. Литвиненко [2], Г.С. Гриджук [3], С.Ф. Гуцу [4], М.І. Камлик [11], В.А. Ліпкан, Ю.Є. Максименко [13], В.А. Нехай, В.В. Нехай [14], О.А. Сороківська [15], В.М. Фурашев [17], В.С. Цимбалюк [18], а також законодавство України, що стосується інформаційної безпеки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема інформацій-

ної безпеки держави залишається недостатньо дослідженою. Це пов'язано, зокрема, з відсутністю цілеспрямованого підходу до вивчення проблеми у цілому у тих учених, які зачіпали роль інформації в діяльності держави. Отже, питання впливу інформаційної безпеки держави на її економіку є актуальним і потребує вивчення.

Мета статті полягає у визначенні та аналізі інформаційної безпеки для захисту національного інформаційного простору та виявленні й оцінці інформаційного складника економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. За сучасних умов інформаційний складник набуває дедалі більшого значення і стає одним із найважливіших самостійних елементів забезпечення національної безпеки держави. Водночас інформаційна безпека є невід'ємним складником кожної зі сфер національної безпеки (економічної, політичної, соціокультурної, екологічної).

Зміст поняття «інформаційна безпека» розкривається у практичній діяльності, наукових дослідженнях, а також нормативно-правових документах.

У Розділі 1 статті 17 Конституції України зазначено: «Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу» [12]. Забезпечення інформаційної та економічної безпеки нарівні із захистом суверенітету і територіальної цілісності України відноситься Основним законом до найважливіших функцій держави.

Також окремі аспекти інформаційної безпеки знайшли відображення в законах «Про доступ до публічної інформації» [6], «Про основи національної безпеки України» [9], «Про національну програму інформатизації» [7], а також у Стратегії національної безпеки України, яка затверджена указом Президента [16]. У Законі «Про основи національної безпеки України» дано офіційну оцінку значущості й системної сутності інформаційної безпеки як невід'ємного складника національної безпеки України [9].

Проте щодо визначення поняття «інформаційна безпека» сьогодні відсутній цілісний підхід і єдиної думки щодо її визначення серед дослідників не існує.

Так, В. Цимбалюк характеризує інформаційну безпеку як стан інформації, в якому забезпечується збереження визначених політикою безпеки властивостей інформації [18, с. 3]. В. Фурашев вважає, що інформаційна безпека – це вид суспільних інформаційних правовідносин щодо створення, підтримки, охорони та захисту бажаних для людини, суспільства і держави безпечних умов життєдіяльності [17, с. 48].

С. Гуцу пропонує розглядати інформаційну безпеку як стан захищеності потреб в інформації особи, суспільства й держави, за якого забезпечується їхнє існування та прогресивний

розвиток незалежно від наявності внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз [4, с. 35].

Згідно з визначенням, яке надає В. Богуш, інформаційна безпека – це стан захищеності інформаційного середовища суспільства, який забезпечує його формування, використання і розвиток в інтересах громадян, організацій, держави [1, с. 54]. В Юридичній енциклопедії наведене таке визначення: інформаційна безпека означає: законодавче формування державної інформаційної політики; гарантування свободи інформаційної діяльності та права доступу до інформації у національному інформаційному просторі України; створення й упровадження безпечних інформаційних технологій; охорону державної таємниці, а також інформації з обмеженим доступом; захист національного інформаційного простору України від розповсюдження спотвореної або забороненої для поширення інформаційної продукції [19, с. 714].

Отже, інформаційна безпека відіграє важливу роль у забезпеченні інтересів будь-якої держави. Створення розвиненого і захищеного інформаційного середовища є неодмінною умовою розвитку суспільства та держави. Останнім часом у світі відбуваються якісні зміни у процесах управління, зумовлені інтенсивним упровадженням сучасних інформаційних технологій. Разом із цим посилюється небезпека несанкціонованого втручання в роботу інформаційних систем, і вагомість наслідків такого втручання дуже сильно зросла. Як наслідок, у багатьох країнах все більше уваги приділяється виявленню загроз, проблемам захисту інформації та пошуку шляхів її вирішення.

Інформаційна безпека є одним із складників стійкого розвитку всієї держави, а процес забезпечення інформаційної безпеки необхідно розуміти як «...одне з глобальних і пріоритетних завдань органів державного управління, вирішенню якого мають бути підпорядковані політична, економічна, воєнна, культурна та інші види діяльності системи державного управління» [13, с. 6]. Завдання інформаційної безпеки полягає у створенні системи протидії інформаційним загрозам та захисті власного інформаційного простору, інформаційної інфраструктури, інформаційних ресурсів держави.

До основних цілей інформаційної безпеки належать: запобігання витоку, розкраданню, втраті, спотворенню, підробці інформації; запобігання несанкціонованим діям зі знищення, модифікації, спотворення, копіювання, блокування інформації; запобігання іншим формам незаконного втручання в інформаційні ресурси і системи, забезпечення правового режиму документованої інформації як об'єкту власності; захист конституційних прав громадян на збереження особистої таємниці та конфіденційності персональних даних, наявних в інформаційних системах; збереження конфіденційності документованої інформації відповідно до законодавства [11, с. 45].

В умовах сучасної глобалізації суспільства і розвитку ринкових відносин істотно посилюється значення інформаційної безпеки для економічної безпеки держави, тобто для забезпечення такого стану економіки в державі, за якого забезпечується досить високе і стійке економічне зростання; ефективне задоволення економічних потреб; контроль держави над рухом і використанням національних ресурсів; захист економічних інтересів країни на національному і міжнародному рівнях.

В Указі Президента «Про Доктрину інформаційної безпеки України» [5], який утратив чинність, були наведені реальні та потенційні загрози інформаційній безпеці України, які є в економічній сфері:

- відставання вітчизняних наукоємних і високотехнологічних виробництв, особливо у сфері телекомунікаційних засобів і технологій;
- недостатній рівень інформатизації економічної сфери, зокрема кредитно-фінансової системи, промисловості, сільськогосподарства, сфери державних закупівель;
- несанкціонований доступ, порушення встановленого порядку роботи з інформаційними ресурсами в галузях національної економіки, викривлення інформації в таких ресурсах;
- використання неліцензованого і несертифікованого програмного забезпечення, засобів і комплексів обробки інформації;
- недостатній рівень розвитку національної інформаційної інфраструктури.

Чинним Указом Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» № 47/2017 акцент на економічну сферу не здійснюється, проте вказано, що актуальними загрозами національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері є, серед інших, недостатня розвиненість національної інформаційної інфраструктури, що обмежує можливості України ефективно протидіяти інформаційній агресії та проактивно діяти в інформаційній сфері для реалізації національних інтересів України [20].

Економічним аспектам інформаційної безпеки в новому нормативному документі приділено недостатню увагу, зважаючи на те, що ті загрози, що були зазначені в Указі [5], не зникли, а навпаки, набули ще більшої актуальності, що підтверджують і неоднократні факти втручання в інформаційні системи ключових державних, фінансових структур за допомогою вірусного програмного забезпечення.

Вітчизняні дослідники В.О. Бондаренко та О.В. Литвиненко у загальній системі захисту інформації вирізняють такі напрями: законодавчо-нормативне забезпечення, яке передбачає розроблення відповідних законодавчих актів, нагляд за виконанням законодавства з боку правоохоронних органів, судовий захист; орга-

нізаційно-технічне забезпечення, що розкриває систему заходів, спрямованих на недопущення реалізації загроз безпеці інформаційного ресурсу; страхування інформаційних ризиків, що прийнятне лише для недержавних установ [2, с. 131].

Отже, всі методи забезпечення інформаційної безпеки можна об'єднати у три групи: нормативно-правові, організаційні та програмно-технічні [3]. Нормативно-правові засоби захисту визначаються законодавчими актами держави, які регламентують правила використання, обробки та передачі інформації обмеженого доступу та встановлюють ступінь відповідальності за порушення цих правил. У ст. 34 Конституції розглядається право громадян України на інформацію, забезпечення інформаційних процесів [12]. Держава для забезпечення інформаційної безпеки України може вживати такі нормативно-правові заходи: посилення державного контролю над додержанням вимог інформаційної безпеки в системах збирання, обробки, зберігання і передачі статистичної, фінансової, біржової, податкової та митної інформації; гармонізація законодавства України з питань інформаційної безпеки в економічній сфері з міжнародними нормами і стандартами.

Програмно-технічні методи реалізуються за допомогою засобів програмного та апаратного забезпечення. Технічні методи захисту припускають використання засобів програмно-технічного характеру, спрямованих, передусім, на обмеження доступу користувача, який працює з інформаційними системами підприємства, до тієї інформації, звертатися до якої він не має права [10, с. 46–47]. Для інформаційної безпеки потрібно вдосконалити системи статистичної звітності з метою підвищення оперативності, достовірності і релевантності звітної інформації; розроблювати методи і засоби захисту інформації.

Організаційні методи полягають у забезпеченні збереження конфіденційної інформації підприємства шляхом формування корпоративної системи захисту і пов'язані з обмеженням можливого несанкціонованого фізичного доступу до інформаційних систем. Організаційні засоби захисту поділяються на організаційно-технічні та організаційно-правові, які використовуються у процесі створення та функціонування будь-якої структури. Це підтримка вітчизняних виробників високотехнологічної продукції, насамперед комп'ютерно-телекомунікаційних засобів і технологій; формування вітчизняної індустрії інформаційних послуг, підвищення ефективності використання державних, корпоративних і приватних інформаційних ресурсів; комплексна інформатизація процесів формування, розподілення і контролю над використанням бюджетних коштів.

Висновки. Інформаційна безпека є державним завданням, що полягає у відсутності загроз, які суб'єктивно сприймаються окремими осо-

бами і групами. Підсумовуючи, можна сказати, що інформаційна безпека має одне з першочергових значень для соціально-економічного розвитку держави, є важливим складником забезпечення національної безпеки держави.

Під інформаційною безпекою підприємства зазвичай розуміють стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для запобігання погрозам і забезпечення стабільного функціонування компанії. Отже, інформаційна безпека є механізмом для забезпечення діяльності підприємства в конкурентному середовищі. Проте в сучасних умовах господарювання, коли інформаційні технології набувають глобального характеру, інформаційна безпека також є невід'ємним складником системи економічної безпеки господарюючого суб'єкта й економічної безпеки держави загалом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Богуш В., Юдін О. Інформаційна безпека держави; гол. ред. Ю.О. Шпак. К.: МК-Прес, 2005. 432 с.
2. Бондаренко В., Литвиненко О. Інформаційна безпека сучасної держави: концептуальні роздуми. № 1–2. С. 127–133. URL: <http://www.crime-research.iatp.org.ua>.
3. Гриджук Г.С. Систематизація методів інформаційної безпеки підприємства. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vntu/2009_19_1/pdf/64.pdf.
4. Гуцу С.Ф. Правові основи інформаційної діяльності: навч. посіб. Х.: ХАІ, 2009. 48 с.
5. Доктрина інформаційної безпеки України: Указ Президента України від 8 липня 2009 р. № 514/2009]. К.: Офіційний вісник України, 2009. № 52.
6. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: zakon.rada.gov.ua.
7. Про концепцію національної програми інформатизації: закон України від 4 лютого 1998 р. № 75/98-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 27–28. Ст. 182.
8. Про національну програму інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 27–28. Ст. 181.
9. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39. С. 351.
10. Казакевич О.Ю., Конев Н.В. Предприниматель в опасности: способы защиты. Практическое руководство для предпринимателей и бизнесменов. М.: Юрфак МГУ, 2011. 152 с.
11. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: навч. посіб. К.: Атіка, 2005. 432 с.
12. Конституція України від 28.06.1996. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
13. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції: навч. посіб. / В.А. Ліпкан, Ю.Є. Максименко, В.М. Желіховський. К.: КНТ, 2006. 280 с.
14. Нехай В.А., Нехай В.В. Інформаційна безпека як складова економічної безпеки підприємства. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua>.
15. Сороківська О.А., Гевко В.Л. Інформаційна безпека підприємства: нові загрози та перспективи. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2010. № 2. Т. 2. С. 32–35.
16. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України: Указ Президента України від 6 травня 2015 р. «Про Стратегію національної безпеки України» від 26.05.2015 № 287/2015.
17. Фурашев В.М. Питання законодавчого визначення понятійно-категорійного апарату у сфері інформаційної безпеки. Інформація і право. 2012. № 1(4). С. 46–56.
18. Цимбалюк В.С. Окремі питання щодо визначення категорії «інформаційна безпека» у нормативно-правовому аспекті. Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. 2004. № 8. С. 30–33.
19. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. К.: Укр. енцикл., 1998. 1999. Т. 2. С. 714.
20. Доктрина інформаційної безпеки України: Указ Президента України від 25 лютого 2017 р. № 47/2017.